

dr hab. Jacek Zaleśny
Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 17 marca 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana Magistra Mariusza Tomaszuka
Geneza i status ustrojowy federacyjnej Prezydencji Bośni i
Hercegowiny
napisanej w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Systemów Politycznych
Uniwersytetu w Białymstoku
pod kierunkiem dr hab. prof. UwB Elżbiety Kuzelewskiej, ss. 270,
Białystok 2022

Podstawa prawna recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 574 ze zm.).

Stopień oryginalności problemu naukowego

W recenzowanej dysertacji Magister Mariusz Tomaszuk podjął oryginalne zagadnienie badawcze i wypełnił istotną lukę w dyscyplinie nauki prawne. Problematyka genezy i statusu ustrojowego federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny jest rozważana w literaturze. W tym kontekście wymagają przywołania przede wszystkim rozprawy takich autorów, jak: S. Agić, *Reconsidering consociational governing in Bosnia and Herzegovina*, University of Gothenburg 2018; M. Gniazdowski (red.), *Europejski protektorat? Bośnia i Hercegowina w perspektywie środkowoeuropejskiej*, Warszawa 2008; O. Ibrahimagić, Z. Seizović, S. Arnautović, *Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Sarajewo 2010; K. Krysienieł, *W cieniu Dayton. Bośnia i Hercegowina między etnokracją i demokracją konsocjalną*, Warszawa 2012 czy też P. Osóbka, *System konstytucyjny Bośni i Hercegowiny*, Warszawa 2011. Tym niemniej, są to przede wszystkim rozprawy o charakterze politologicznym, a jeśli prawniczym – to mają przeglądowy charakter. Stwierdzam deficyt w doktrynie

monografii o charakterze prawniczym, sporządzonych z wykorzystaniem aparatu badawczego właściwego dla tej dyscypliny naukowej, tj. tych metod badawczych, którymi posługuje się Doktorant.

Według mojej wiedzy, rozprawa Magistra Mariusza Tomaszuka jest pierwszą w Polsce, w której w sposób całościowy poddano badaniu zagadnienie genezy i statusu ustrojowego federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny.

Zwraca uwagę perspektywa czasowa wyznaczonego przez Doktoranta pola badawczego. W nawiązaniu do bogatych doświadczeń badań nad ustrojami państwowymi, z których słynie białostocki ośrodek badań nad prawem konstytucyjnym, aby przywołać choćby jedną z ostatnich monografii powstałych w ośrodku białostockim, tj. rozprawę Profesora Lecha Jamroza, *Ewolucja konstytucjonalizmu francuskiego (1789-1958). Rola republikańskiej tradycji konstytucyjnej*, Białystok 2019, Magister Mariusz Tomaszuk zasadnie zwraca uwagę na znaczenie rozwoju ustroju państwa, nabywanych na przestrzeni dziesięcioleci doświadczeń, dla obowiązujących rozwiązań prawnych, w tym przypadku – statusu ustrojowego federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny. Prawidłowo diagnozuje, że odpowiedź na wiele pytań badawczych dotyczących Bośni i Hercegowiny tkwi w historii Federalnej Socjalistycznej Republiki Jugosławii. Z tego też powodu prawidłowo poddaje analizie nie tylko status ustrojowy federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny, ale i jego jugosłowiańską genezę. Przyjętą perspektywę badawczą uznaje za trafną i wartościową poznawczo. Wzmacnia ona zdolność poznania i zrozumienia uwarunkowań kształtowania się i funkcjonowania statusu ustrojowego federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny.

Odrębnego ustosunkowania się wymaga charakteryzowanie przez Magistra Mariusza Tomaszuka Prezydencji Bośni i Hercegowiny na tle rekonstrukcji modeli systemów rządów. Stosując metodę dedukcyjną, porównuje zaaplikowaną w Bośni i Hercegowiny konstrukcję normatywną Prezydencji do rozwiązań paradygmatycznych dla ustrojoznawstwa. Dzięki zastosowanej metodzie badawczej udało Mu się ustalić podobieństwa i różnice zachodzące między badanymi rozwiązaniami prawnymi a rozwiązaniami uznawanymi za modelowe, a zarazem dokonać ich pomiaru.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że Doktorantowi udało się znaleźć w polskiej doktrynie nauk prawnych lukę dotyczącą naukowo ważnego zagadnienia badawczego i wypełnić ją podjętymi przez siebie rozważaniami.

Cel i struktura rozprawy

Doktorant w sposób precyzyjny określił cel główny podjętych działań badawczych (s. 6). Jest nim zbadanie jednego z zagadnień dotyczących systemu politycznego Bośni i Hercegowiny, a mianowicie instytucji kolegialnej Prezydencji tego państwa. Badając to zagadnienie uwzględnia jego aspekty historyczne, etniczne oraz geopolityczne. W dysertacji przeprowadzono też rozważania na temat relacji łączących Prezydencję Bośni i Hercegowiny z pozostałymi organami władzy państwowej. Pozwoliły one ustalić pozycję ustrojową Prezydencji Bośni i Hercegowiny, co z kolei stało się asumptem do pogłębionych rozważań ustrojoznawczych nad odniesieniem zaaplikowanych w Bośni i Hercegowinie rozwiązań prawnych do modeli systemów rządów (uwzględniono systemy rządów: parlamentarny – prezydencki – półprezydencki – komitetowy – konfesjonalizm) i przeprowadzenia testu podobieństwa.

W recenzowanej rozprawie postawiono główną hipotezę badawczą oraz cztery pomocnicze hipotezy badawcze. Zgodnie z główną hipotezą badawczą, pozycja ustrojowa Prezydencji Bośni i Hercegowiny cechuje się nietypowymi dla współczesnych państw rozwiązaniami ustrojowymi. Jest instytucją wyjątkową, zastosowaną jedynie w tym państwie i ukształtowaną z uwagi na specyfikę Bośni i Hercegowiny jako państwa o złożonej strukturze etnicznej i skomplikowanej historii. System ten w szerokim zakresie nie mieści się w ramach klasyfikacyjnych modeli systemów rządów i z tego względu można zaliczyć go do najbardziej skomplikowanych systemów rządów na świecie.

Doktorant postawił też hipotezy pomocnicze. Brzmia one następująco:

1. Dla określenia charakteru prawnego instytucji głowy państwa w Bośni i Hercegowinie zasadnicze znaczenie mają układy z Dayton, ale również ustawy krajowe.
2. Na ustrój Bośni i Hercegowiny podstawowy wpływ mają kompromisy wypracowane w ramach układów z Dayton stanowiących umowy międzynarodowe gwarantowane przez społeczność międzynarodową.

3. Konstytucja Bośni i Hercegowiny została przyjęta przy dużym udziale czynnika międzynarodowego, jednakże nie ma charakteru oktrojowanego.

4. Ustrój państwowy w zakresie głowy państwa dzisiejszej Bośni i Hercegowiny jest podporządkowany idei konfesjonalizmu oraz koncepcji narodów konstytutywnych.

W rozprawie Doktorant postawił ważne pytania badawcze. Główne pytanie badawcze, które sformułował (s. 8) brzmi: jak plasują się rozwiązania prawne dotyczące Prezydencji Bośni i Hercegowiny względem znanych nauce modeli systemów rządów (system parlamentarny, prezydencki, półprezydencki, komitetowy) oraz przyporządkowane mu pytanie pomocnicze: któremu z modeli systemów rządów jest on najbliższy?

Drugie główne pytanie badawcze brzmi: jaka jest pozycja Prezydencji w systemie politycznym Bośni i Hercegowiny?

W ramach wyznaczonego przez Doktoranta pola badawczego, postawione pytania badawcze dotycząca istoty badanych zagadnień i zostały prawidłowo sformułowane. Stwierdzam, że Doktorant odpowiedział na wszystkie postawione przez siebie pytania badawcze. Są to odpowiedzi pełne, ugruntowane w przeprowadzonej przez Niego argumentacji, która z kolei jest osadzona w ustaleniach nauki prawa konstytucyjnego, w szczególności w badaniach nad systemami rządów.

Podkreślenia wymaga metodologiczna dojrzałość Autora, sprawność w pokazaniu Prezydencji Bośni i Hercegowiny w różnych wymiarach rozważań ustrojowych: w perspektywie historii ustrojów państw (kontekst jugosłowiański), w perspektywie systemu rządów Bośni i Hercegowiny, tj. w relacjach z innymi organami władzy państwowej Bośni i Hercegowiny oraz w perspektywie prawnoporównawczej, tj. w relacjach do systemów rządów.

Zwraca uwagę wielość wykorzystywanych perspektyw badawczych, podejmowanych odniesień, konsekwentnie składających się na wywód, pozwalających wydobyć to, co kluczowe dla genezy i statusu ustrojowego federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny.

Zastosowanie metod badawczych właściwych dla ustrojoznawstwa pozwoliło Doktorantowi uzyskać wartościowe ustalenia badawcze, że w Bośni i Hercegowinie zachodzą istotne odmienności między obowiązującymi

wzorcami postępowania Prezydencji dającymi jej rozbudowane kompetencje, a praktyką ustrojową, w której kompetencje te są wykonywane w istotnie węższym zakresie (ss. 236-238).

Krytyka źródeł i ich wykorzystanie

W recenzowanej dysertacji źródła zostały prawidłowo dobrane i zastosowane. Rozprawa jest mocno osadzona w źródłach zarówno pierwotnych, jak również wtórnych (bośniackie, polskie, angielskie).

Zaznaczenia wymaga kompletność wykorzystanych źródeł. W moim przekonaniu są to kluczowe źródła z zakresu badanej problematyki. Na podkreślenie zasługuje prawidłowo przeprowadzona przez Doktoranta krytyka źródeł wtórnych. Spośród licznych publikacji odnoszących się do różnych aspektów ustroju Bośni i Hercegowiny, Magister Mariusz Tomaszuk wyodrębnił i wykorzystał źródła najważniejsze, a – co słuszne – pominął źródła o charakterze wtórnym poznawczo. Z kolei plasując Prezydencję Bośni i Hercegowiny na tle systemów rządów w szerokiej panoramie wykorzystał ustalenia ustrojoznawcze z tego zakresu, zarazem potwierdzając ich zrozumienie.

Zastosowane metody i techniki badawcze

Doktorant zastosował metody badawcze właściwe dla nauk prawnych. Użył przede wszystkim metodę dogmatyczną, dedukcyjną, prawnoporównawczą, historyczną, a także empiryczną. Posiłkował się metodą statystyczną.

Oceniając zastosowane w pracy metody badawcze stwierdzam, że Doktorant dobrał metody badawcze adekwatne do wyznaczonego problemu badawczego i postawionych pytań badawczych. Ich zastosowanie przebiegło prawidłowo i pozwoliło Magistrowi Mariuszowi Tomaszukowi zrealizować zakładane cele badawcze.

Szczegółowa ocena dysertacji

Konstrukcja dysertacji jest rozbudowana i dostosowana do badanej problematyki. Oprócz wstępu i zakończenia, rozprawa złożona jest z pięciu

rozdziałów. Cechą konstrukcji rozprawy jest jej oparcie na kryterium przedmiotowym, w połączeniu z kryterium chronologicznym.

Wyodrębnienie rozdziałów jest logiczne i zupełne. Tytuły rozdziałów są adekwatne do wyznaczonego pola badawczego. Rozdziały są zakończone wnioskami, ale tylko w rozdziałach czwartym i piątym wnioski zostały wyodrębnione w podrozdział.

W zakończeniu dysertacji, podobnie jak w innych jej częściach, zaprezentowane zostały cenne konkluzje, w tym – liczne postulaty *de lege ferenda*. Doktorant w sposób wyczerpujący odniósł się do stawianych w rozprawie głównych hipotez badawczych i hipotez pomocniczych, potwierdzając przy tym słuszność każdej z nich.

W całej dysertacji Autor w szerokim zakresie prezentuje wyniki prowadzonych przez siebie badań, własne przemyślenia. Bezpośrednio konfrontuje ustalenia doktryny, ich metodologię, pokazuje zachodzące między nimi różnice i podobieństwa, przy tym – co cenne poznawczo – ustosunkowuje się do przywoływanych poglądów doktryny.

Z całokształtu wywodów przeprowadzonych przez Doktoranta, osadzonych w teorii nauk prawnych i w bogatych materiałach empirycznych, polemicznie odniósł się do kilku. W pierwszej kolejności, jest to zagadnienie legitymizacji konstytucyjnych podstaw Bośni i Hercegowiny. Podstawą konstytucyjną Bośni i Hercegowiny są układy z Dayton. Jak zasadnie wskazuje Autor dysertacji (ss. 67-68), określają one kształt państwowości Bośni i Hercegowiny, a jednocześnie – „instytucjonalizują na szeroką skalę interwencję międzynarodową w tym kraju”. Doktorant dostrzega (s. 77), że najistotniejsze z punktu widzenia funkcjonowania prawno-ustrojowego Bośni i Hercegowiny jest porozumienie zawarte w aneksie nr 4 ustanawiające konstytucję Bośni i Hercegowiny. Jak dodaje (s. 77), porozumienie to zawiera konstytucję niepodległego państwa, która nigdy nie została przyjęta (czy zatwierdzona) przez parlament Bośni i Hercegowiny. Zarazem Doktorant dowodzi, że „mimo takiej formuły przyjęcia konstytucji nie wydaje się, aby zasadnym było jej kwalifikowanie jako konstytucji okrojowanej” (s. 79).

Zwracają uwagę też okoliczności zewnętrzne nadawania tej konstytucji. Chociaż według sporządzonej deklaracji, tekst konstytucji, podobnie jak tekst

porozumienia głównego oraz pozostałych aneksów, zostały sporządzone w językach bośniackim, chorwackim, angielskim i serbskim, tym niemniej, - jak prawidłowo stwierdza Doktorant- „nigdy nie zostały przedłożone inne niż angielskie wersje językowe porozumień, wobec czego aktualnie w obrocie prawnym pozostaje jedynie angielska wersja językowa i to ona jest wiążąca dla wszystkich stron. Wynika z tego, że formalnie bośniacka konstytucja posiada jedyny tekst autentyczny w języku angielskim, a więc języku innym niż oficjalne języki urzędowe tego państwa, a co więcej w języku, którym nie posługuje się większość społeczeństwa” (s. 80).

Zdaniem Doktoranta, konstytucji, która ani nie została uchwalona przez parlament (bądź podmiot o podobnym demokratycznym umocowaniu) ani nie została poddana do zaakceptowania Suwerenowi, jest zaś wytworem działania innych państw, została napisana w języku obcym, jak również nie podlega uchyleniu przez parlament Bośni i Hercegowiny (s. 83), nie można nazwać konstytucją oktrojowaną.

Doktorant przywołuje opinię wyrażoną w doktrynie, że „co prawda w nauce pojawiają się opinie, że obecnie zasada suwerenności narodu została zastąpiona zasadą suwerenności parlamentu jako podmiotu tworzącego prawo” (s. 87). Czy Doktorant podziela tę opinię? Czy Jego zdaniem zastąpienie suwerenności narodu suwerennością parlamentu wyraża istotę państwa demokratycznego w jego europejskim (kontynentalnym) rozumieniu?

Z kolei badając działalność Prezydencji Bośni i Hercegowiny Autor charakteryzuje jej związki z Wysokim Przedstawicielem. Wobec powyższego, zasadne jest postawienie pytania: jaki wpływ na pozycję ustrojową i zdolność wykonywania powierzonych zadań ma okoliczność, że Wysoki Przedstawiciel jest kompetentny usunąć ze stanowiska członka Prezydencji? (s. 134).

Przywołane przeze mnie stwierdzenia Doktoranta oraz postawione przeze mnie polemiczne pytania dotyczą jednostkowych zagadnień szczegółowych, o charakterze interpretacyjnym. Odnoszą się do ciekawości poznawczej Recenzenta i jako takie nie mają wpływu na wysoką ocenę ogólnej wiedzy teoretycznej Magistra Mariusza Tomaszuka w dyscyplinie nauki prawne.

Walory formalne rozprawy

Rozprawa została napisana językiem prawniczym. Co wymaga zaznaczenia, zwraca uwagę klarowność prowadzonego wyводу. Aparat naukowy został zastosowany prawidłowo. Formułowane przez Doktoranta stwierdzenia są bogato udokumentowane tak w aktach normatywnych i orzecznictwie, jak również w ustaleniach doktryny i materiale empirycznym.

Zwraca uwagę staranność i precyzja przeprowadzonego wyводу. Odnotowano jedynie pojedyncze błędy językowe czy tzw. „literówki”, jak „aktywne są opinie” (s. 79), „z aktu o randze podustawowym” (s. 105), „na poziomie konstytucyjnymi uregulowana została” (s. 143). Z punktu widzenia wysokiej oceny rozprawy, nie mają one znaczenia. Wspominam o nich przede wszystkim w kontekście publikacji dysertacji.

W bibliografii, wyliczając akty normatywne, nie podano ich publikatorów.

Konkluzje

Rozprawa doktorska Magistra Mariusza Tomaszuka jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego. Ma walory tak deskrypcyjne, jak i eksplanacyjne. Charakteryzuje ją dojrzałość warsztatowa i metodologiczna samoświadomość Autora. Doktorant potwierdził znajomość badanej problematyki, literatury przedmiotu, umiejętność systematyki przedmiotu badań. Na tej podstawie stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana Magistra Mariusza Tomaszuka spełnia wymagania określone przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 574 ze zm.). Doktorant podjął i zbadał oryginalny problem naukowy. Stopień oryginalności podjętego problemu naukowego oceniam wysoko. Ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie naukowej nauk prawnych oceniam wysoko. Nie mam też wątpliwości, że Doktorant opanował umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wnoszę zatem o dopuszczenie Pana Magistra Mariusza Tomaszuka do dalszych stadiów przewodu doktorskiego. Zarazem składam wniosek o wyróżnienie rozprawy doktorskiej Pana Magistra Mariusza Tomaszuka.

Jacek Zaleśny